

O carte, un Om

Maria Subi, „În dulcele stil clasic”.

Latina Studia, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2020, 272 p.

Când scrii despre unul din mentorii tăi preferați – Maria Subi este unul dintre aceștia – te instalezi într-o stare de pioșenie, de cuvioasă aducere-aminte a acelor întâlniri primordiale, făuritoare ale destinului tău profesional și personal deopotrivă. Simți cum timpul se contractă și (re)devii învățăcelul de odinioară, preocupat simultan de însușirea cunoștințelor și a unui *modus vivendi* exemplar.

Am fost unul dintre studenții pentru care alegerea Literelor timișorene s-a dovedit a fi o binecuvântare. N-aș mai fi vrut să se încheie perioada studenției mele (1992-1997). Mi-am iubit dascălii (pe cei mai mulți dintre ei) până la idolatrizare. M-au învățat să deprind un mod de a gândi în care ordinea, respectul, omenia, exigența, bunăvoința, conștiinciozitatea să se numere printre calitățile care primează. La asta a contribuit și opțiunea mea de a studia o secție privilegiată: Limba și literatura română – Limba și literatură latină. Mai cu seamă profesorii celei de a doua specializări ne-au convins că latina este un stil de viață, mai exact, stilul de viață, în care locul proemial îl ocupă autodisciplina. Și cum să fie altfel atâta timp cât aceeași Maria Subi – că Domniei Sale îi dedic scriitura de față – „funcționa” ca un ceasornic: intra la mereu aceeași oră la curs și părăsea sala după exact același interval temporal. Deși, poate, n-am lăsat atunci să se întrevadă – din pricina unei temeri respectuoase, similară aceleia față de zei –, am admirat-o din toată ființa mea: prezență discretă și firavă, dar cu o hotărâre în strunirea cuvântului care așeza în penumbră cele două „neajunsuri”. Doamne, și acum, când încerc să-i creionez făptura, simt cât de tare o iubesc și cât de năprasnic mă lovește dorul! Din cadrul întâlnirilor cu dânsa am deprins simțul datoriei – că nu întâmplător a devenit modelul meu de dascăl –, mărturisire pe care i-o fac acum, peste ani, și sunt adânc recunoscătoare că providența a înlesnit prilejul. Toți foștii dascăli și-au practicat cât de bine s-a putut meseria și, cum afirmam anterior, vor rămâne situați pentru mine în galeria modelelor de exemplaritate, însă Maria Subi a dat dovadă de eficiență (nu cred că este cuvântul cel mai potrivit): era posesoarea acelei științe de a drămuia în proporțiile cuvenite fiecare activitate academică. Deși avea un tipic după care ni se dezvăluia nouă, studenților, Maria Subi nu și-a epuizat în cei 5 ani de facultate resursele să ne surprindă. Și cred că cel mai de netăgăduit argument stă în capacitatea ei de a preschimba ariditatea unei materii cum este fonetica latină într-o disciplină digerabilă. Ba mai mult, dacă făceai dovada asimilării acesteia, erai beneficiarul notei maxime.

Obiectivitatea ei antologică m-a urmărit până de-a lungul carierei mele didactice. Învățam la disciplinele pe care le predă în primul rând din teamă: deși alcătuire delicată, cum spuneam, a reușit, totuși, să semene în mine acest sentiment. Nu era vreun profesor răzbunător, tiranic, nici gând! Dar mintea mea de douăzeci și puțini de ani încă era

tributară avatarurilor ce se prelungeau tentacular dintr-un învățământ comunist de curând încheiat. Nici să ridice vocea nu-i stătea în fire (ei, aici dascălul din mine n-a reușit să se pună de acord cu modelul). Pe scurt, avea o înfățișare inofensivă, care mai degrabă pleda pentru căderea la pace și bună înțelegere.

I-am admirat statura impozantă – calitate pe care nu „generozitatea” înălțimii i-o conferea, ci acel *savoir faire*, acea știință în același timp genetică și dobândită de a ști cum să faci lucrurile, cum să le pui în bună stare și să-i înveți și pe alții cum să procedeze prin puterea propriului exemplu. Maria Subi era toată Cuvânt – deși nu am neglijat să-i observ aplecarea (*decorum*) asupra preocupării pentru aspectul vestimentar, constatare din care am tras folosul că dascălița cumulează puncte în evaluarea de către discipol dacă are dezvoltată și calitatea de a fi o maestră a eleganței și a potrivirii (*τὸ πρέπον*), care conduce la deținerea bunului gust (*de gustibus disputandum!*). Și astfel, mintea mea a transformat-o, dintr-o aspirantă (cum suntem toate reprezentantele sexului frumos) la *καλοκαγαθία* grecească, într-o prezență pe podium. Pentru mine, aceste două însușiri erau adjuocate în ce o privește pe Maria Subi.

M-a inspirat lipsa ei de stridență, de manie de a se face observată cu orice preț. Ba chiar aș spune că tonul scăzut al vocii, aceeași curbă intonațională egală cu sine pe tot parcursul periplului său discursiv mi-o fixează în memorie ca pe un *loquens artifex*, magistră a vocabulei impecabil mânuite, cu o mare capacitate de a ști să se adapteze la cadrele comunicării (când, cum și unde este potrivit să te exprimi într-un anume fel). (Con)formația clasicistă și-a spus și în această privință cuvântul.

Am cunoscut-o ca bun pedagog. Știa prea bine care este limita până unde poate pătrunde în sufletele noastre. Și mai departe de-atât nu fora. Nu avea sincope ori discontinuități în vorbire, interstiții parantetice care să nu aibă nimic a face cu etapele prevăzute de o oră de curs sau de seminar. Asta i-a conferit, cred, aura de intangibilitate. Nu era o profesoară cu acces comod. Calitatea aceasta am apreciat-o în cel mai înalt grad. Cred că buna pregătire profesională este cea care susține o atare integritate. Niciodată nu s-a prezentat la ore citindu-și notițele. Era o destoinică oratoare, care se respecta și ne respecta pe noi, cei care trebuia să fim persuadați.

O bună parte din știința tălmăcirii unei fraze latinești am dobândit-o în cadrul orelor de curs practic cu Maria Subi. Cu ajutorul ei am exersat și am fixat mecanismele de traducere a unor texte din latină în română. Și invers. A fost pentru mine un model de probitate științifică, de pricepere corectă și completă la lucrul cu textul latinesc. Zăbavă care nu este deloc una lesnicioasă.

Maria Subi nu este doar un profesor căruia să vrei să-i semeni; este și un cercetător științific justificat de o bogată activitate publicistică, realizată în paralel cu cea didactică. Din vastul câmp al interesului său de cercetare am ales să semnez, cu acest prilej, cartea „În dulcele stil clasic”. *Latina studia*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2020.

Dintru început, titlul provoacă cititorul, propunându-i o călătorie – prin intertextualitate – „în dulcele stil clasic”. Astfel, excursul lui Aeneas – personajul principal din preocupările autoarei – se intersectează cu acela al cititorului fascinat de eleganța stilului care acaparează fiecare popas critic. Maria Subi „mușcă” hulpav

fragmente din capodopera literaturii latine *Eneida* (dar fără a se rezuma doar la aceasta), pe care le înobilează printr-o atentă și iscusită artă a comentariului lipit de text.

Nicidecum ea nu se limitează la analiza literară, pe care o îmbină cu și o asociază unui demers lingvistic foarte bine realizat.

Cartea sa este o mostră – dacă mai era nevoie de demonstrație – că o analiză completă a unui text este aceea care adună laolaltă discipline doar aparent disociate din sfera „umaniorelor”: interpretării semnului estetic în direcție stilistică îi șade bine doar dacă se împreunează cu investigația lingvistică. Nu avea cum să-i scape această metodologie unui spirit format în cheie precumpănită clasicistă:

„Peregrinările lui Aeneas (substituit pronominal prin demonstrativul *ille*) se desfășoară pe uscat (*terris: terra, -ae*) și pe mare (*alto: altum, -i*), așa cum rezultă din utilizarea dublului ablativ locativ [...]” (p. 56).

„Cele două cuvinte-cheie, întrebuințate de poet spre a evoca odiseea eroului, sunt cât se poate de expresive: astfel, pluralul *terris*, cu rol argumentativ, sugerează dispersia spațială, în vreme ce *alto* – substantiv privilegiat prin poziționarea sa la capăt de vers, care desemnează poetic «întinsul, largul mării» – dobândește, prin plasarea sa aici, în prologul epopeii, valoarea unui element emblematic pentru întregul periplu mediteranean al protagonistului. Mișcătoarele «cărări» marine reprezintă, prin urmare, o constantă a universului vergilian” (p. 56-57).

Maria Subi știe că „textul aisberg” „se dezgheață” doar dacă sondează din adâncul structurii de rezistență, tâlcuind etimologii, sensuri de rădăcini lexicale spre a ajunge mai apoi la vârful lămurit (v. *lamură*) al semnificatului poetic, pe care îl descifrează cu precizie de armurier:

„Reproduse pe larg în primele șase cânturi ale epopeii, rătăcirile viteazului dardan se întind de-a lungul multor ani, caracterul durativ și repetitiv al acestor *errores* fiind marcat contextual prin verbul frecventativ *jactatus [est]*, ce exprimă reluarea acțiunii, întrucât *jacto*₁ este un derivat cu sufixul frecventativ *-tare* de la verbul *jacio*₃, *jeci, jactum* «a arunca»: *jactatus est* (indicativ perfect, pasiv) «a fost aruncat de repetate ori, în diferite locuri» (p. 57). [...]

Sintagma nominală *vi Superorum* (*Aen.*, I, 4) – alcătuită dintr-un ablativ separativ de agent: *vi* (*vīs, vis* «putere, forță») și un genitiv arhaic, scurt: *Supĕrum = Superōrum* (substantiv *plurale tantum*: *Supĕri, -ōrum* «zeii de sus, zeii din cer» – oferă, pentru pătimirile eroului, o explicație ce transcende planul uman, voința divină fiind factorul determinant în urgiile ce se abat asupra sa [...])” (*Ibidem*).

Și ca să-și convingă publicul cititor că nu dă greș în vreo apreciere atașează, copios, la tot pasul, câte un argument al autorității. Nu o face pentru că șovăie în convingeri, ci pentru a dovedi că exegeza preexistentă, scrisă pe marginea preocupării sale de studiu, îi este tare la îndemână și jonglează cu ea la modul exhaustiv. Face plecăciuni condescendente și defel disimulate ori slugarnice, invocându-i, celor care mai înainte de ea s-au interesat îndeaproape să despice noima din textul poetului mantuan:

„Privirea nu bate către trecut, ci către viitor (Tohăneanu 1994, 25): profețiile referitoare la Roma eternă – ce apare ca «urmașa orașului Lavinium» (Dumézil 1993,

237) – se multiplică, iar în Câmpiile Elizee, viitorul ilustru al seminției lui Aeneas se lasă «văzut» chiar, teoria metempsihozei permițându-i poetului să zugrăvească «lungul șir al viitorilor artizani ai Romei» (Grimal [1997], 232” (p. 28).

„*Timor*, teama pe care o încearcă Aeneas, confruntat cu spectrul morții pe mare, nu este decât un ecou al unei repulsii străvechi, repulsia «unei civilizații în mod esențial terestre» față de primejdiile fel de fel, întruchipate de necuprinsul marin (Delumeau 1986, 52-53; cf. Subi 2017, 45). Asociată «în sensibilitatea colectivă cu cele mai negre imagini ale adversității» (Delumeau 1986, 69), marea constituie «prin excelență locul fricii» (Delumeau 1986, 52), «cu atât mai mult cu cât apa, sub aspectul ei masiv, puternic, incontrollabil, profund, tenebros, a fost identificată milenii de-a rândul cu un anti-element, dimensiunea negativului și locul tuturor pierzaniilor» (Delumeau 1986, 59-60) – dovadă și «mitul morții, concepută ca plecare pe apă», din așa-numitul «complex al lui Caron» (Bachelard 1997, 78-79)” (p. 140).

„Un aspect al acestei expresive polifonii – aflate în atenția comentatorului latin – este reprezentat de jocurile rafinate de lumini și umbre. Mânuite cu iscusință, ele alcătuiesc o caracteristică a creației Mantuanului (vezi Papu [1967], 53-54; Cizek 1994, 287; Brouillard [2012], 19), fiind menite a evoca, într-un mod «discret și subtil, stări alternative de spirit, în nesfârșitul ciclu al existenței» (Subi 2019, 141)” (p. 199).

Semnificantul cel mai adecvat prinde pojghiță și apoi se „în-conturează”, căpătând tâlc de întâi descălecat. Nicăieri nu ți se dă voie în textul Mariei Subi să pui sub semnul nedumeririi pertința unui termen. Fiecare lexem și-a câștigat locul și nu ridică suspiciunea substituirii. Zăbovește atât cât este necesar asupra unui cuvânt, mai exact, până îl dezbară de toate „cojile”, pentru ca acesta să strălucească în splendoarea semantico-stilistică intenționată de text. Recunoaștem în această adăstare răbdătoare cu care autoarea stăruie asupra fiecărui semn lingvistic nevorbit, dar avid să se autodeslușească, sămânța sădită de Magister (*i. e.* G. I. Tohăneanu) în solul fertil care a rodit în discipol. Cumva, parcă fiecare frază este un tribut (prin încuviințarea Mentorului) pe care fosta studentă îl înapoiază apusului Dascăl. Nu are cum a fi altfel atâta timp cât Arhiereul Clasicelor timișorene și-a pus amprenta pe nesimțite, dar de neșters asupra tuturor celor care au avut șansa unei atare întâlniri magistrale.

Cartea Mariei Subi este un exercițiu tactic de veche (*i. e.* consacrată) rânduială scriitoricească, în sensul valorii dobândite în timp, de păstrătoare a potențelor verbale licoroase. Este o operă de maturitate artizanală, care pune laolaltă cunoașteri de naturi variate, într-un spectacol de interdisciplinaritate în care, dacă nu ești maestru emerit, apropierea de un text antic rămâne o aventură diletantă. Maria Subi se ține la adăpost de orice băjbâială gnoseologică și scoate la lumină unul dintre tezaurele critice perfect articulate, care glosează pe marginea – dar în miezul – opusului vergilian.

Daiana FELECAN
(Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord din Baia Mare)